

Европейски съд по правата на човека

Ван дер Муселе срещу Белгия

(Van der Musselle v. Belgium)

Жалба № 8919/80

Решение от 23 ноември 1983г.

(резюме)*

Чл. 4, т. 2: забрана на принудителния или задължителен труд; **чл. 4, т. 3, б. „d“:** обичайни граждански задължения; **чл. 14:** забрана на дискриминацията; **чл. 1 от Протокол № 1:** защита на собствеността

Задължението на младши адвокат да защитава обвиняем безплатно и без да му се възстановяват направените разходи, не представлява при всички обстоятелства нарушение на забраната на принудителния или задължителен труд.

Поради специфичния характер на адвокатската професия предоставяните от представителите ѝ услуги не могат да бъдат сравнявани с тези на други членове на юридическата професия, съдебни чиновници, експерти, представители на медицинската професия.

В много случаи едно задължение по закона включва извършването на разноски от лицето, което следва да го изпълни. Да се счита, че такова задължение само по себе си съставлява намеса в упражнението на правото на собственост по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1, означава на текста да се придава неприсъщо и твърде разширително тълкуване, надхвърлящо обсега на действието и целите му.

Факти по делото

Жалбоподателят е практикуващ адвокат. По време на работата си като младши адвокат той бил назначен от Съвета по правни консултации и защита към Адвокатската колегия за служебен защитник на едно лице. Жалбоподателят участвувал в процеса и изчислил, че е посветил между седемнадесет и осемнадесет часа на работа по делото. След завършването на стажа му като младши адвокат, Съветът по правни консултации и защита уведомял жалбоподателя, че го освобождава от работа по случая, без право на заплащане и на възстановяване на извършените разходи, тъй като подзащитният му не разполагал с никакви средства. Жалбоподателят твърди, че като младши адвокат е работил по около 250 дела, включително по около 50 като служебно назначен адвокат, за които употребил приблизително 750 часа труд. Той поддържа, че е полагал принудителен или задължителен труд, несъвместим с изискванията на чл. 4 от Европейската конвенция за правата на човека.

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Твърдяното нарушение на чл. 4, разглеждан самостоятелно

"Задължението за осигуряване на безплатна защита по наказателни дела се основава на [чл. 6, т. 3, б. "с"](#) от Конвенцията; понякога то представлява един от начините да се осигури справедлив процес и по граждански дела, както това изисква чл. 6, т. 1. Това задължение обвързва всяка от страните по Конвенцията." Според белгийския закон, редът за изпълнение на това задължение е предоставен на автономната адвокатска колегия, но техният "Съвет по правна защита и консултации" няма правомощия да променя този принцип – законът го натоварва да задължава членове на колегията да "защитават неплатежоспособни лица". Тази уредба не освобождава самата държава Белгия от отговорността ѝ по Конвенцията.

"Член 4 не дава определение на понятието "принудителен или задължителен труд" и различните документи, приети от Съвета на Европа при подготовката на Конвенцията, също не съдържат указания в тази посока. Очевидно е, че създателите на Европейската конвенция са се основали до голяма степен на по-ранния международен договор на Международната организация на труда – Конвенция № 29". Европейският съд взема предвид тази конвенция, тъй като "приликата между текста на чл. 4, т. 3 от Европейската конвенция и чл. 2 § 2 от Конвенция № 29 съвсем не е случайна. Чл. 2 § 1 от последната дава следното определение: "Принудителен или задължителен труд" означава всяка работа или служба, изисквана от лице под заплахата на каквото и да е наказание и която това лице не се е съгласило доброволно да извършва." Тази дефиниция може да служи за изходна точка при тълкуването на чл. 4 от Европейската конвенция. Не бива да се забравя обаче, че последната има своите специфични черти и представлява жив инструмент, който следва да се чете "в светлината на идеите, доминиращи в демократичните държави в дадено време"."

Страните по делото не оспорват, че предоставените от г-н Ван дер Муселе услуги представляват "труд" по смисъла на чл. 4, т. 2. Следва да се прецени дали е налице "принудителен или задължителен труд".

"Първото от тези прилагателни касае физическа или психическа принуда – фактор, който очевидно отсъства в случая. Що се отнася до второто прилагателно, то не може да касае всяка форма на правна принуда или задължение. Така например, не може да се приеме, че работата, извършена в изпълнение на доброволно сключен договор, попада в обсега на чл. 4 само защото едната страна се е договорила с другата да изпълни своето договорно задължение и ако не го изпълни, подлежи на санкции. За да е така, необходимо е работата да е била "извършена под заплахата", която е против волята на засегнатия, т.е. работа, която това лице "не се е съгласило да извършва доброволно"."

Дефиницията на чл. 2 § 1 от Конвенция № 29 на МОТ навежда на необходимостта Съдът да обсъди на първо място дали в случая е била налице "заплаха от наказание". "Ако г-н Ван дер Муселе беше отказал да защитава обвиняемия, този отказ не би подлежал на санкции от наказателен вид. От друга страна той би бил изправен пред опасността Съветът по правни консултации и защита да го заличи от списъка на младшите адвокати или да откаже да го впише като редовен адвокат; тази перспектива е достатъчно застрашителна, за да

съставлява "заплаха от наказание" с оглед на употребата на термина "каквато и да е" в дефиницията на МОТ, както и на възприетите стандарти по приложението ѝ."

Следва по-нататък да се определи дали жалбоподателят "се е съгласил доброволно" да извършва въпросната работа.

"Господин Ван дер Муселе безспорно сам е избрал професията адвокат, която в Белгия е свободна професия, при това със съзнанието, че съгласно правилата и дългогодишната ѝ традиция той ще трябва понякога да предоставя услугите си безплатно и без да му бъдат възстановявани извършените от него разноски. От друга страна обаче, за да стане адвокат, той е следвало да приеме това изискване независимо от желанието си, тъй като неговото съгласие се е определяло от общите условия за практикуване на професията по това време. Не може да се пренебрегне фактът, че той е приел правна уредба, отнасяща се еднакво до всички. Ето защо не може да се приеме, че предварителното съгласие на жалбоподателя във всички случаи гарантира, че наложените му задължения за безплатна правна помощ не са съставлявали принудителен труд по смисъла на чл. 4, т. 2 от Конвенцията.

В по-ранна юриспруденция на Европейската комисия (решение по допустимостта по жалба № 1468/62 – *Иверсен срещу Норвегия*¹, Годишник по Конвенцията, том 6, стр. 327-329), потвърдена и по последващи дела, е било изразявано мнение, че за да е налице "принудителен или задължителен труд" по смисъла на чл. 4, т. 2 от Конвенцията, е необходимо да са налице две кумулативни условия: трудът следва да е положен от лицето противно на волята му, както и това задължение да е "несправедливо" или "потисническо", или полагането му да представлява "обременяване, което може да се избегне" – с други думи то следва да е "излишно тежко" или "до някаква степен мъчително". (...) "Съдът предпочита да приложи друг подход. След като прие, че в случая е налице елемент, който може да се оприличи на "заплаха от наказание", както и че аргументът за даденото "предварително съгласие" от жалбоподателя може да се приеме само за относително релевантен, то за да определи дали изискваните от господин Ван дер Муселе услуги попадат в определението за "принудителен труд", Съдът следва да вземе предвид всички обстоятелства по делото в светлината на чл. 4 от Европейската конвенция. Такъв би могъл да бъде случаят, ако услугите са условие за достъп на лицето до дадена професия; ако наложеното предоставяне на услуги е толкова тежко и непропорционално бремене, в сравнение с предимствата на бъдещото практикуване на професията, че да не може да се приеме, че това бремене е било предварително и доброволно прието; така би било например в случай, че характерът на изискваните услуги не може да бъде свързан с въпросната професия."

Текстът на чл. 4, т. 3 от Конвенцията определя случаите, които са изключени и не се считат за "насилствен или принудителен труд" и това подпомага правилното тълкуване на т. 2. "Независимо от своето разнообразие, четирите букви на точка 3 са свързани с доминиращите идеи за обществените интереси, социалната солидарност и здравия разум. Последната буква "d" изключва от понятието принудителен или задължителен труд "всеки труд или повинност, представляващи елемент от обичайните граждански задължения" и е от особено значение в конкретния случай."

¹ Iversen v. Norway

Съдът обсъжда обстоятелствата по делото в светлината на тези съображения и ги подлага на самостоятелна оценка. Предоставените услуги не са били извън нормалната дейност на адвоката; те не се различават от обикновената работа на членовете на колегията нито по своя характер, нито чрез някакви ограничения във връзка с воденето на възложеното дело. На второ място, предимствата на професията, включващи популярността и изключителното право на процесуално представителство, на което се радват адвокатите в Белгия, както и в някои други страни, са компенсиращ фактор, чието действие по правило не може да се омаловажи от посочените от жалбоподателя изключения. Предоставените от жалбоподателя услуги са допринесли също така за професионалната му квалификация и са му дали възможност да обогати опита и репутацията си. В този смисъл той е извлякъл и лична полза, която върви ръка за ръка със защитения общ интерес.

"Нещо повече, задължението, на което господин Ван дер Муселе се противопоставя, е средство за осигуряването на правата на обвиняемите по чл. 6, т. 3, б. "с" от Конвенцията. В този смисъл то е основано на концепцията за обществена солидарност и не може да бъде считано за неразумно. На същите основания то може да се счита и за задължение от характера на "обичайни граждански задължения", визирани в чл. 4, т. 3, б. "d"."

Наложено на жалбоподателя бреме не е и непропорционално. Той е разполагал с достатъчно време за работа по платените дела. Жалбоподателят не оспорва това по принцип, но счита, че е несправедливо защитата и особено разходите по делата на неплатежоспособните лица да се възлагат предимно на младши адвокати, които също разполагат с ограничени средства. В това отношение правителството твърди, че този подход е вече неприемлив и за колегията, както и че е приета нова нормативна уредба. Съдът отбелязва обстоятелството, че в повечето страни се подготвят или вече са приети разпоредби, съгласно които защитата, процесуалното представителство и разходите на неплатежоспособни лица се поемат от обществените средства.

"Заплатеният труд също би могъл да съставлява принудителен и задължителен труд, а липсата на заплащане и възстановяване на извършените разходи съставлява релевантен фактор за това дали наложеното задължение е пропорционално и нормално."

По времето на събитията, от които се оплаква, г-н Ван дер Муселе несъмнено е претърпял известно увреждане, което обаче е вървяло ръка за ръка с предимства и не е било крайно. Жалбоподателят не е бил подложен на непропорционално обременяваща работа и извършените от него разходи по въпросните дела са относително малки.

"Съдът припомня, че г-н Ван дер Муселе е влязъл доброволно в адвокатската професия и практиката, от която се оплаква, му е била известна. Поради това само един съществен и неразумен дисбаланс между преследваната от него цел – да стане адвокат – и задълженията, които е трябвало да поеме, за да постигне тази цел, би могъл да доведе до заключението, че безплатните услуги, които е бил задължен да предостави, са били принудителни въпреки неговото съгласие. От представените пред Съда доказателства обаче не се установява такъв дисбаланс – независимо от незадоволителното обстоятелство, че трудът и извършените от него разходи не са му били заплатени." "С оглед на действащите в Белгия и в други страни все още преобладаващи правила, не е налице задължителен труд по смисъла на чл. 4, т. 2 от Конвенцията." (...) С оглед на това

заклучение, Съдът намира за ненужно да разглежда въпроса дали обсъжданата работа е допустима с оглед на разпоредбите на чл. 4, т. 3, б. "d" и в частност, дали понятието "обичайни граждански задължения" включва и задълженията, присъщи на специални категории граждани поради тяхната длъжност или функциите които са призвани да осъществяват в обществото."

II. Твърдяното нарушение на чл. 14 във връзка с чл. 4

Жалбоподателят е оттеглил оплакването си за дискриминационно третиране на младшите адвокати в сравнение с редовните членове на колегията. Що се отнася до твърдяната дискриминация по отношение на предоставянето на безплатна помощ в сравнение с други членове на юридическата професия, съдебни чиновници, експерти, представители на медицинската професия, Съдът намира, че поради специфичния характер на адвокатската професия предоставяните от представителите ѝ услуги не могат да бъдат сравнявани с тези на изброените категории лица. Следователно няма нарушение на чл. 14 във връзка с чл. 4.

III. Твърдяното нарушение на чл. 1 от Протокол № 1

Аргументите, свързани с неплащане на възнаграждение, не подлежат на разглеждане. Текстът се отнася до "своя" собственост и следователно се касае само до съществуваща собственост. Тъй като в случая заплащане не е било дори обещавано, не е възниквало и задължение за плащане в полза на жалбоподателя. Следователно, чл. 1 от Протокол № 1 не намира приложение самостоятелно, или във връзка с чл. 14 от Конвенцията.

По отношение на извършените разноски нещата стоят различно, тъй като г-н Ван дер Муселе е трябвало да извърши тези разноски от собствения си джоб. Това обаче също не е достатъчно, за да се стигне до заключението, че чл. 1 от Протокол № 1 е приложим. "В много случаи едно задължение по закона включва извършването на разноски от лицето, което следва да го изпълни. Да се счита, че такова задължение само по себе си съставлява намеса в упражнението на правото на собственост по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1, означава на текста да се придава неприсъщо и твърде разширително тълкуване, надхвърлящо обсега на действието и целите му."²

² Решението е единодушно по всички разгледани въпроси и текстове.